

Mariusz Leńczuk

Internetowa baza danych *Piętnastowieczne tłumaczenia Nowego Testamentu – glosy* jako nowe narzędzie do badania staropolszczyzny

W latach 2012–2015 w Instytucie Języka Polskiego PAN w Krakowie realizowałem projekt badawczy finansowany z funduszu Narodowego Centrum Nauki pt. *Piętnastowieczne przekłady Nowego Testamentu – elektroniczna konkordancja staropolska. Internetowa baza danych*. Jego celem było zebranie i udostępnienie wszystkich rozpoznanych staropolskich tłumaczeń *Nowego Testamentu* pochodzących z ponad 150 średniowiecznych rękopisów i trzech inkunabułów. Na stronie <https://stnt.ijp.pan.pl/> przygotowano transkrypcje polskich przekładów do prawie czterech tysięcy łacińskich wersetów biblijnych, które zostały opatrzone wszelkimi dostępnymi wówczas narzędziami służącymi do segregowania i weryfikowania danych. Po zakończeniu projektu baza była wielokrotnie uzupełniana o kolejne tłumaczenia odnalezione w średniowiecznych kazaniach i traktatach teologicznych, a ponadto od strony technicznej zmodernizowano wszystkie pliki w formacie DjVu do nowocześniejszego formatu PDF.

Kolejnym etapem ulepszania bazy i dostosowywania jej do współczesnych potrzeb badawczych stało się udostępnienie zakładki *Glosy*, w której znalazły się wyselekcjonowane z elektronicznej konkordancji tłumaczenia pochodzące wyłącznie ze źródeł glosowanych. Zamieszczone na podstronie opracowanie liczące 500 stron to pierwsze zbiorcze zestawienie tak wielu jednorodnych treściowo zabytków językowych zawierających polskie przekłady nowotestamentowe zapisane w postaci glos, tj. pojedynczych wyrazów, niewielkich fragmentów i transglosacji¹.

¹ O terminie „transglosacja” zob. M. Leńczuk, *Problemy terminologiczne w opisywaniu glos polskich na przykładzie XV-wiecznych tłumaczeń kanonu mszy św.*, „Kwartalnik Językoznawczy” 2010, z. 2, s. 25.

Podobnie jak na stronie internetowej wykaz zaprezentowany został w układzie równoległych transkrybowanych tłumaczeń, które łatwo jest porównywać. Taka struktura umożliwia równoczesną analizę kilku zabytków, i właśnie z tego względu może służyć nie tylko tym, którzy chcą się zajmować historią i teorią przekładu, ale przede wszystkim osobom badającym glosy², wariantywność leksykalną, zależności tekstowe pomiędzy poszczególnymi źródłami czy wreszcie różnorodność strukturalną dawnych przekładów. Zamieszczona podbaza glos obejmuje tłumaczenia niespełna dwóch tysięcy łacińskich wersetów, co stanowi ok. 48% całej internetowej konkordancji. Efekty stale prowadzonych bibliotecznych kwerend pozwalają wnioskować, że baza będzie systematycznie poszerzana³. Wszystkie niepublikowane dotąd odczytania wyróżnione są skrótem *Rp* zgodnie z oznaczeniem przyjętym w internetowej konkordancji oraz w *Słowniku staropolskim*. W zestawieniu zgromadzono ich ponad 200, co po raz kolejny przekonuje o konieczności podejmowania podstawowych badań źródłowych⁴. Dużą część odczytań stanowią uzupełnienia publikowanych w XIX i XX wieku materiałów, które oznaczono zgodnie z przyjętą wcześniej formułą, np. CatCodJagRp, RRp XXIV, RRp XXV, WisłRp, pozostałe pochodzą z rękopisów, które nie były dotąd udostępniane w postaci osobnych wydań czy artykułów naukowych, np. polskie glosy z rękopisu nr 188 należącego do Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu (BRacz nr 188)⁵, z którego wypisano tłumaczenia do fragmentów *Ewangelii wg św. Mateusza*, *Ewangelii wg św. Łukasza*, *Ewangelii wg św. Jana*, *Listu św. Pawła do Galatów*, *Listu św. Pawła do Efezjan* oraz *I Listu św. Pawła do Tesaloniczan*.

Decyzja o formie edycji nie była przypadkowa. Transkrypcja jest obecnie najprzystępniejszą z postaci udostępniania średniowiecznych tekstów z uwagi na możliwość szybkiego przeszukiwania wielu tekstów oraz łatwego segregowania danych. Przykładowo, gdyby zestawienie zawierało zapisy w transliteracji, to odnalezienie jakiegokolwiek wyrazu w bazie danych wymagałoby sprawdzenia wszelkich możliwych kombinacji jego zapisu, np.

² Szczegółowe zasady edycji zamieszczone są na stronie <https://stnt.ijp.pan.pl/teksty/index/2>.

³ Od momentu zamieszczenia zestawienia w Internecie w sierpniu br. baza była uzupełniana dwukrotnie o kilkanaście nowych tłumaczeń.

⁴ Gdyby przyjąć, że w przebadanych przeze mnie kilkuset łacińskich rękopisach zawierających polskie glosy w każdym z nich zapisano od kilku do kilkuset glos, to tłumaczenia biblijne stanowią ok. 20% wszystkich odkrywanych glos.

⁵ Edycję wszystkich glos z tego rękopisu wraz z łacińskimi kontekstami przygotowałem w ramach osobnego artykułu.

wyraz *miłosierdzie* mógłby przyjmować postaci: *myloszerdze*, *myloszyerdzye*, *mylosyerdzye*, *mylosyerdze*, *mylossyerdzye*. Przywołane sposoby zapisania tego wyrazu nie wyczerpują zasobu połączeń literowych, które mogły pojawić się w średniowiecznych rękopisach, ponieważ nie uwzględniają wariantów ze zbędnymi miękkościami czy błędami. Konieczne byłoby zatem zindeksowanie wszystkich transliterowanych postaci i wtórne przypisanie ich do transkrybowanej formy podstawowej, tak jak zrobili to Elżbieta Belcarzowa w indeksie do książki *Glosy polskie w łacińskich kazaniach średniowiecznych*⁶ czy Waław Twardzik w trzecim tomie wydania *Rozmyślanie przemyskiego*⁷. Tego typu rozwiązania stosowane są najczęściej w korpusach językowych, jednak indeksacja postaci transliterowanych w bazie źródłowej to tylko jedna z kolejnych możliwości rozszerzenia prezentowanej bazy o kolejne narzędzie umożliwiające badania szczegółowe. W tym kontekście warto przypomnieć, że tocząca się obecnie dyskusja o najprzystępniejszej formie papierowych i elektronicznych edycji, korpusów językowych oraz innego rodzaju baz danych jest wyjątkowa. Z jednej strony, nigdy w historii edycji rękopiśmiennych źródeł nie dysponowaliśmy aż tyloma narzędziami ułatwiającymi dostęp do badanych obiektów i analizowania zamieszczanych materiałów, a z drugiej strony, nigdy nie było tak wielu badaczy, którzy mają tak odmienne oczekiwania wobec zamieszczanych przez wydawców tekstów. Z tego względu najważniejszymi postulatami w tej burzliwej debacie, w której uwidaczniają się tradycyjne i nowoczesne koncepcje wydawania zabytków językowych, są: potrzeba ponownego zredagowania zasad wydawania tekstów staropolskich, ustanowienie odrębnych reguł edycji dla określonego rodzaju tekstów ciągłych i glos oraz, o ile to możliwe, wypracowanie zasad edycji (papierowych i elektronicznych) wspólnych dla filologów i historyków⁸.

O ile forma transkrybowanych tłumaczeń była niejako automatycznie narzucona, o tyle wyselekcjonowanie materiału nie było już tak proste, tzn. nie wystarczyło odrzucić ze spisu źródeł tych, które powszechnie uznawane są za teksty ciągłe, np.: *Kazań świętokrzyskich*, *Kazań gnieźnieńskich*, *Ka-*

⁶ Por. E. Belcarzowa, *Glosy polskie w łacińskich kazaniach średniowiecznych*, cz. IV, Kraków 2001, s. 176–234.

⁷ Por. F. Keller, W. Twardzik, *Rozmyślanie przemyskie*, t. 3, *Indeks pełny wyrazów i form. Indeks frekwencyjny. Indeks a tergo*, Wieher-Freiburg i. Brisgoviae 2004.

⁸ O różnego rodzaju projektach wydawniczych oraz propozycjach edytorskich zob. *Staropolskie spotkania językoznawcze 2. Jak wydawać teksty dawne?*, red. K. Borowiec, D. Masłej, T. Mika, D. Rojszczak-Robińska, Poznań 2017.

zania na dzień *Wszech Świętych*, *Kazań augustiańskich*, *Modlitw Wacława*, *Rozmyślenia przemyskiego* czy fragmentów średniowiecznych pieśni. Część z zamieszczonych w bazie przekładów, należących do tzw. „drobnych za- bytków języka polskiego”, kwalifikowana jest współcześnie zarówno jako teksty ciągłe, jak i glosy. Problem z dookreśleniem tego typu zapisów wynika przede wszystkim z różnego rozumienia i stosowania terminu glosa⁹. Dla jednych badaczy jest to wyrazowe objaśnienie niezrozumiałego wyrazu lub fragmentu tekstu głównego zapisane wewnątrz tego tekstu, na jego marginesie lub w interlinii, dla innych to każdy komentarz pozostawiony poza tekstem głównym. Przyjmując wąską perspektywę językoznawczą¹⁰, w której polska glosa jest leksykalnym objaśnieniem niezrozumiałego wyrazu zapisanego najczęściej w innym języku, ograniczylibyśmy dostępny zasób staropolskich tłumaczeń *Nowego Testamentu* wyłącznie do tych źródeł, które zawierają pojedyncze leksemy (najczęściej niepowiązane ze sobą składniowo). Należy jednak uwzględnić również te przekonania badawcze, prezentowane przez dawnych i współczesnych wydawców, w których fragmenty tłumaczeń zaliczane są do kategorii glos¹¹. Takimi przekładami, które przybierają miejscami postać „prawie kompletnego tłumaczenia”, a które zostały przytoczone w zestawieniu, są polskie glosy wydane przez Władysława Wisłockiego z rękopisu nr 413 należącego do Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich oznaczone skrótem SKJ I (strony od 49 do 124) oraz wydane przez Aleksandra Brücknera z rękopisu nr 1299 należącego do Biblioteki Jagiellońskiej oznaczone skrótem R XXIV (strony od 77 do 87). Pierwsze z nich odnaleziono w perykopach *Listów Apostolskich*, drugie zapisano

⁹ Szerzej o definicji glosy i jej ewolucji pisałem w artykule *Polskie glosy w XV-wiecznych łacińskich rękopisach jako problem historycznojęzykowy*, w: *Staropolskie spotkania językoznawcze. Jak badać teksty staropolskie?*, red. T. Mika, D. Rojszczak-Robińska, O. Stramczewska, Poznań 2015, s. 79–101. Więcej na temat różnego rozumienia tego terminu i refleksji nad nim można przeczytać w: D. Masłej, *Glosa – problemy definicyjne i terminologiczne*, w: *Metodologie językoznawstwa*, t. 8, red. P. Stalmaszczyk, Łódź 2018, s. 53–62; M. Leńczuk, *Marginalia rękopiśmienne z XV wieku. Wezwania i westchnienia*, w: *Marginalia w książce dawnej i współczesnej*, red. B. Mazurkowska, Katowice 2019, s. 15–34; D. Masłej, T. Mika, *Glosy jako integralny składnik średniowiecznego tekstu. W poszukiwaniu adekwatnych procedur badawczych*, „LingVaria” 2020, nr 1, s. 121–133.

¹⁰ Por. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław 1995, s. 176.

¹¹ Szerzej na ten temat pisała D. Masłej, *op.cit.*, s. 61 oraz D. Masłej, T. Mika, *op.cit.*, s. 127. Obecnie we współautorstwie z Dorotą Masłej przygotowujemy artykuł *Gdzie kończy się glosa a zaczyna tekst*, w którym zaprezentowane zostaną różne stanowiska badawcze i wynikające z nich odmienne perspektywy postrzegania glos.

nad lekcjami ewangelicznymi na niedzielę i święta. Decyzja o ich włączeniu do zestawienia glos podyktowana była przede wszystkim perspektywą źródłoznawczą i językoznawczą, czyli sposobem organizacji tekstu w manuskrypcie, oraz spójnością i adekwatnością gramatyczną polskich glos do łacińskiej podstawy. Polskie tłumaczenia odnalezione w rękopisach, które od początku były liniowane z dużym światłem między wierszami w celu późniejszego wprowadzania komentarzy interlinearnych, nie stanowią oddzielnego bytu¹², funkcjonują w ścisłej symbiozie z tekstem głównym (łacińskim). Przede wszystkim służyły przybliżaniu i objaśnianiu sensu kolejnych wersetów *Nowego Testamentu*. Polskich glos nie można wyodrębnić, zapisać w formie samodzielnego tekstu, który będzie zrozumiały i spójny, także gramatycznie. Nawet jeżeli w polskim przekładzie znajdują się fragmenty, z których współcześnie można wtórnie wydzielić pojedyncze zdania, to w ujęciu całościowym takie transglosacje pozostają jedynie zbiorem nieciągłych objaśnień – stąd decyzja o wprowadzeniu ich do zestawienia.

Osobnym problemem wyboru materiału, który pojawił się jeszcze w 2011 roku w trakcie kolacjonowania staropolskich tłumaczeń, było zaakceptowanie lub odrzucenie polskich glos zapisanych nad łacińskimi cytatami jedynie zbliżonymi do wersetów *Nowego Testamentu*. Wśród usuniętych tłumaczeń można wyodrębnić dwie grupy. W pierwszej znalazły się parafrazy biblijne, luźne nawiązania, przytoczenia z pamięci lub kompilacje kilku wersetów *Nowego Testamentu*, które uległy takim przekształceniom, że trudno je prawidłowo zidentyfikować. Druga grupa to kryptocytaty biblijne przywoływane za Ojcami Kościoła lub innymi autorytetami, które semantycznie są zbieżne z przywoływanymi fragmentami Biblii, ale tekstowo znacząco odbiegają od *Vulgaty* czy *Clementiny*¹³. Ich nagromadzenie w kazaniach nie dziwi, ponieważ był to powszechnie stosowany zabieg retoryczny, służący podniesieniu prestiżu głoszonej nauki oraz dowodzeniu poprzez autorytet, zwany *confirmatio scripturalis*¹⁴. Tego typu zapisy nie znalazły się ani w internetowej bazie danych, ani w zestawieniu glos¹⁵.

¹² Por. J. Soszyński, *Glossa biblijna jako problem badawczy*, „Studia Źródłoznawcze” 2017, t. LV, s. 127–137.

¹³ Przykładowo por. E. Belcarzowa, *Glosy polskie w łacińskich kazaniach średniowiecznych*, cz. III, Kraków 1997, przypisy s. 101, 102, 103, 105.

¹⁴ Por. M. Mejor, *Kazanie Biskupa Młodzianków „Hoc bibe quod bos sis” z rękopisu Biblioteki Jagiellońskiej 2192*, w: *Kaznodziejstwo średniowieczne – Polska na tle Europy. Teksty, atrybucje, audytorium*, red. K. Bracha, współpraca A. Dąbrówka, Warszawa 2014, s. 24.

¹⁵ Warto byłoby tego typu zapisy zebrać do osobnej podbazy danych, ponieważ są świa-

Podstawowym pytaniem, które nasuwa się wszystkim, którzy korzystali z serwisu *Piętnastowieczne przekłady Nowego Testamentu*, jest – w jakim celu zostało wydzielone zestawienie glosowanych tłumaczeń? Wszystkie wyodrębnione przykłady znajdują się w przeszukiwalnej bazie danych, są opatrzone fotografiami oraz odsyłaczami do wydań, jaki jest zatem powód wyjątkowego traktowania tego materiału?

Odpowiedzi jest kilka, a wszystkie wiążą się z kwestiami terminologicznymi i edytorskimi. Po pierwsze, nie wypracowano dotąd jednolitej i ogólnie przyjętej definicji terminu „glosa”, co w znaczący sposób utrudnia, a nawet czasem wręcz uniemożliwia ustalenie, co jest podstawą wielu badań, których przedmiotem są glosy. Po drugie, większość dotychczasowych rozważań teoretycznych, zamieszczanych we wstępach do edycji materiałów źródłowych, ujmuje glosy całościowo – glosy w rękopisie, glosy autora, zbiór glos, co powoduje upraszczanie sposobu myślenia o średniowiecznych tłumaczeniach, komentarzach czy odnośnikach. Takie uogólnienia z pewnością pozwalają opisać całościowo leksykę zgromadzoną w omawianym dziele, ale nie oddają wielowarstwowej struktury rękopisu¹⁶. Pomijana jest charakterystyka poszczególnych glos (często skrajnie różnych), opis ich funkcji, brakuje informacji o powiązaniach pomiędzy tekstem podstawowym, glosami, odsyłaczami źródłowymi czy innymi odnośnikami do określonych miejsc w manuskrypcie. Wszystkie te dodatkowe elementy są integralną częścią tekstu podstawowego. Nawet jeżeli w opracowaniu zamieszcza się informacje o miejscu i czasie zapisania glos, poszczególnych pisarzach i funkcji glos, jaką hipotetycznie pełniły, to najczęściej brakuje dodatkowego opisu struktury poszczególnych komentarzy, wzajemnych relacji polskich i łacińskich glos czy przystawalności glos do przywoływanych w odnośnikach źródeł. Jak słusznie zauważyli Dorota Masłej i Tomasz Mika, proponując różne procedury rozpoznawania glos wewnętrznych w średniowiecznym tekście, każdy z badaczy przejawia jakieś upodobania i preferencje¹⁷, patrzy na glosy z róż-

dectwem cytowania fragmentów biblijnych w formie niekanonicznej, a także śladem funkcjonowania w kazaniach cytatów z różnego rodzaju florilegiów.

¹⁶ Por. T. Mika: *Genetyczna wielowarstwowość i złożoność tekstów staropolskich a ich badania historycznojęzykowe. Rekonesans*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 2013, z. 68, s. 131–145; *Problemy z „Rozmyślaniami przemyskim”*. *Formułowanie sądów ogólnych a wielowarstwowość średniowiecznego tekstu*, „LingVaria” 2015, nr specjalny, s. 87–104; *The oldest Polish texts. New methods and new research issues in Polish historical linguistics*, w: *The oldest attestations and texts in the Slavic languages*, red. A. Kapetanović, Wiedeń 2018, s. 212–233.

¹⁷ Por. D. Masłej, T. Mika, *op.cit.*, s. 123–124.

nej perspektywy badawczej (np. chronologicznej, źródłoznawczej, tekstologicznej, stylistycznej, retorycznej, gramatycznej, składniowej, teologicznej), stosuje określone procedury, które wpływają na sposób opisu analizowanego obiektu. O ile praktyka badania glos jest u wszystkich podobna – od rozoznania glosy, poprzez jej analizę do tekstu głównego – o tyle narzędzia opisu oraz stosowane terminy nie zawsze są spójne. Zamieszczone na stronie zestawienie umożliwia nie tylko badanie glos w wymienionych wyżej perspektywach, ale pozwala również weryfikować stosowane dotychczas narzędzia ich opisu. Nawet wstępne badania porównawcze zgromadzonych glos pozwalają dostrzec różnicowanie strukturalne średniowiecznych tłumaczeń. W świetle rozpoczętej niedawno dyskusji nad klasyfikacją glos narzędzie to stanowi uzupełnienie warsztatu materiałowego będącego podstawą do dalszych rozważań na ten temat. W przyszłości szczegółowa analiza przyczyni się z pewnością do ujednoczenia stosowanych terminów i ujednoznaczenia prowadzonego dyskursu.

Zgromadzone w jednym miejscu spójne tematycznie glosy zapisywane na przestrzeni stu lat są idealnym materiałem badawczym zarówno dla historyków języka, którzy zajmują się zewnętrznymi i wewnętrznymi dziejami polszczyzny, jak i dla korpusologów. Glosowane tłumaczenia *Nowego Testamentu* są niewielkim wyimkiem skarbnicy zasobu leksykalnego polszczyzny nadal ukrytego w średniowiecznych manuskryptach. Zaprezentowane wyniki badań mogą stać się częścią korpusu tekstów staropolskich czy też podkorpusu tekstów nieciągłych XV wieku¹⁸. Zestawienie stanowi wymiarną próbkę umożliwiającą testowanie narzędzi korpusowych, które do tej pory stosowane były do opisu i segregacji tekstów ciągłych, a co więcej – tekstów zapisanych w jednym języku. Struktura piętnastowiecznych glosowanych tłumaczeń wymaga współwystępowania w korpusie łaciny i polszczyzny (a w nielicznych wypadkach języka polskiego, łacińskiego, czeskiego i niemieckiego), co już pokazuje konieczność zastosowania innych rozwiązań. Wstępna analiza metadanych Narodowego Korpusu Języka Polskiego uwidacznia poważne różnice strukturalne, a bezpośrednie zastosowanie rozwiązań korpusu synchronicznego w korpusie diachronicznym jest niemożliwe. Należy poszukać takich rozstrzygnięć, które pozwolą wprowadzić modyfikacje w gotowej już strukturze korpusowej, aby dostosować ją do potrzeb tekstów glosowanych. Potencjalnych pytań dotyczących zarówno projektowania struktury takiego korpusu, jego metadanych,

¹⁸ Por. M. Klapper, D. Kołodziej, *Elektroniczny Tezaurus Rozproszonego Słownictwa Staropolskiego do 1500 roku. Perspektywy i problemy*, „Polonica” 2015, t. XXXV, s. 87–101.

jak i narzędzi, które pozwolą właściwie identyfikować i segregować dane, jest znacznie więcej. Opracowanie korpusu tekstów nieciągłych połączone z podstawowymi badaniami źródłowymi stworzy nowe możliwości badawcze, m.in. zmieni dotychczasową chronologizację zabytków opartą głównie na ustaleniach dawnych wydawców, a nie na badaniach kodykologicznych. Dzięki podobnym zestawieniom, które mogą trafić do korpusu, dowiemy się, jakie słownictwo dominuje w zachowanym zasobie glos, ile zabytków się zachowało i które teksty łacińskie były najczęściej glosowane. *Staropolskie tłumaczenia Nowego Testamentu – glosy* mogą być próbką, na której można analizować adekwatność zastosowanych rozwiązań do podobnych zestawień glos z innych obszarów tematycznych. Na swoje opracowanie oczekują teksty prawne, religijne, naukowe, medyczne, przyrodnicze, historyczne, fragmenty pieśni, modlitw i różnego rodzaju tłumaczeń antycznych i średniowiecznych dzieł literackich. Mówienie o staropolskim zasobie leksykalnym przez pryzmat zachowanych tekstów ciągłych ogranicza nasze postrzeganie piętnastowiecznego języka polskiego do nurtu religijnego i prawnego, gdy tymczasem większość zachowanego słownictwa reprezentuje o wiele szerszy obszar tematyczny. Nowe narzędzie będzie o tyle przydatne do dalszych badań, o ile zostanie gruntownie przetestowane i wykorzystane. Mam nadzieję, że jest to pierwszy krok na drodze udoskonalania kolejnych tego typu zestawień, których końcowym efektem będzie staropolski korpus tekstów nieciągłych.

Bibliografia

- Belcarzowa E., *Glosy polskie w łacińskich kazaniach średniowiecznych*, cz. III, Kraków 1997.
- Belcarzowa E., *Glosy polskie w łacińskich kazaniach średniowiecznych*, cz. IV, Kraków 2001.
- Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław 1995.
- Keller F., Twardzik W., *Rozmyślanie przemyskie*, t. 3, *Indeks pełny wyrazów i form. Indeks frekwencyjny. Indeks a tergo*, Wieher-Freiburg i. Brisgoviae 2004.
- Klapper M., Kołodziej D., *Elektroniczny Tezaurus Rozproszonego Słownictwa Staropolskiego do 1500 roku. Perspektywy i problemy*, „Polonica” 2015, t. XXXV, s. 87–101.
- Leńczuk M., *Marginalia rękopiśmienne z XV wieku. Wezwania i westchnienia*, w: *Marginalia w książce dawnej i współczesnej*, red. B. Mazurkowska, Katowice 2019, s. 15–34.
- Leńczuk M., *Polskie glosy w XV-wiecznych łacińskich rękopisach jako problem historycznojęzykowy*, w: *Staropolskie spotkania językoznawcze. Jak badać teksty staropolskie?*, red. T. Mika, D. Rojszczak-Robińska, O. Stramczewska, Poznań 2015, s. 79–101.
- Leńczuk M., *Problemy terminologiczne w opisywaniu glos polskich na przykładzie XV-wiecznych tłumaczeń kanonu mszy św.*, „Kwartalnik Językoznawczy” 2010, z. 2, s. 19–36.
- Masłej D., *Glosa – problemy definicyjne i terminologiczne*, w: *Metodologie językoznawstwa*, t. 8, red. P. Stalmaszczyk, Łódź 2018, s. 53–62.
- Masłej D., Mika T., *Glosy jako integralny składnik średniowiecznego tekstu. W poszukiwaniu adekwatnych procedur badawczych*, „LingVaria” 2020, nr 1, s. 121–133.
- Mejor M., *Kazanie Biskupa Młodzianków „Hoc bibe quod bos sis” z rękopisu Biblioteki Jagiellońskiej 2192*, w: *Kaznodziejstwo średniowieczne – Polska na tle Europy. Teksty, atrybucje, audytorium*, red. K. Bracha, współpraca A. Dąbrówka, Warszawa 2014, s. 15–32.
- Mika T., *Genetyczna wielowarstwowość i złożoność tekstów staropolskich a ich badania historycznojęzykowe. Rekonesans*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 2013, z. 68, s. 131–145.
- Mika T., *Problemy z „Rozmyślaniem przemyskim”. Formułowanie sądów ogólnych a wielowarstwowość średniowiecznego tekstu*, „LingVaria” 2015, nr specjalny, s. 87–104.

- Mika T., *The oldest Polish texts. New methods and new research issues in Polish historical linguistics*, w: *The oldest attestations and texts in the Slavic languages*, red. A. Kapetanović, Wiedeń 2018, s. 212–233.
- Soszyński J., *Glossa biblijna jako problem badawczy*, „*Studia Źródłoznawcze*” 2017, t. LV, s. 127–137.
- Staropolskie spotkania językoznawcze 2. Jak wydawać teksty dawne?*, red. K. Borowiec, D. Masłej, T. Mika, D. Rojszczak-Robińska, Poznań 2017.

**Internet database „The Polish
15th-century translations of the New Testament – glosses”
as a new tool for the study of the Old Polish language**

SUMMARY

In the article, the author presents a new language tool for the study of glosses. It is a compilation of medieval Latin texts in which Polish glosses are written. Over one hundred and fifty 15th-century manuscripts were collected in the study. The tool allows you to compare medieval translations of the same Bible verses. The compilation of texts is available on the website <https://stnt.ijp.pan.pl/teksty/index/7>.

Key words: the Polish 15th-century Translations of the New Testament, new language tool for Polish glosses research.

O Autorze

Mariusz Leńczuk - adiunkt w Pracowni Języka Staropolskiego Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie. Autor wielu artykułów, książki *Staropolskie przekazy kanonu Mszy świętej. Wariantywność leksykalna*, współautor książek: *Słowo-Pismo-Sacrum. Cztery studia z dziejów kultury religijnej w Polsce późnego średniowiecza*; *Słownik staropolski. Suplement cz. I (verba absentia)*; *Opisu źródeł Słownika staropolskiego*. Zainteresowania badawcze M. Leńczuka dotyczą przede wszystkim historii języka polskiego i paleografii. Zajmuje się poszukiwaniem glos i drobnych tekstów polskich w rękopisach łacińskich, językiem religijnym polskiego średniowiecza oraz synonimią staropolską.
E-mail: mariusz1@ijp.pan.krakow.pl